

Відповідність академічної наукової періодики критеріям міжнародних журналів

Донедавна редакції та видавництва журналів жили своїм внутрішнім, точніше «внутрішньоукраїнським» життям, орієнтуючись на вимоги ВАКУ/ДАКУ, який не тільки не прийняв як достатній критерій включення до «Переліку наукових фахових видань України» індексування в міжнародних базах даних, а й навіть не узгодив свої вимоги до періодики зі світовими. Однак останнім часом представлення української наукової періодики в міжнародному науково-інформаційному просторі набуло особливої актуальності. Основною причиною є пильна увага з боку владних структур до наукометричних досліджень та показників.

Цілком очевидно, що всі академічні наукові видання не зможуть потрапити у глобальні індекси цитування, але орієнтування на міжнародні стандарти сприяє підвищенню якості журналів, а також розширенню їх присутності як у зарубіжних інтернет-ресурсах, так і в українському сегменті завдяки розвитку україномовних та англomовних сайтів.

За даними Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, загальна кількість наукових періодичних видань в Україні – понад 2200 (див. таблицю).

Таблиця
Загальна кількість періодичних видань в Україні
(станом на 27.02.2015)

Відомство	Кількість	
	2012 рік	2015 рік
НАН України	167	339
НАМН України	34	57
НААН України	18	54
НАПН України	16	50
НАПрН України	7	24
МОН України	459	1335
Інші відомства	217	493
Загалом	918	2352

Таку ж кількість періодичних видань має Російська Федерація. П'ять років тому пропорція була 1/3. У Польщі, за даними *Index Copernicus*, налічується близько 1000 видань.

На сьогодні українські науковці та установи продукують невиправдано велику кількість періодичних наукових видань, що спричиняє погіршення загального рівня видань, рівня окремих публікацій та нівелює цінність наукової праці, і тому «перед видавцями постає необхідність покращення конкурентоспроможності власних видань та побудова чіткої стратегії щодо подальшого їх функціонування» [1].

Сто вісімнадцять зі 168 наукових установ Національної академії наук України здійснюють випуск понад 300 назв періодичних видань – журналів, збірників наукових праць, альманахів, часописів тощо. Це близько 14 % від загальної кількості наукової періодики України.

Серед них 91 журнал, співзасновником яких є НАН України як юридична особа, а саме: 86 наукових журналів, реферативний журнал «Джерело» у чотирьох серіях та єдиний академічний науковопопулярний журнал «Світогляд». Також НАН України як юридична особа входить до складу співзасновників 42 збірників наукових праць.

Аналіз вітчизняної науки по закордонних базах утруднений та неповноцінний. Причин декілька, але основна полягає в тому, що лише невелика частина журналів, які видаються в Україні, включена в закордонні індекси. Окрім того, українські журнали часто не знають, в яких ресурсах вони представлені, тому що джерелом інформації може бути не само видання, а його закордонний видавець.

Редакції наукових журналів найбільш зацікавлені в тому, щоб їхнє видання було проіндексовано передусім у *Thomson Reuters* та *Scopus*.

Однак найважливішою серед закордонних баз даних (БД), у яких більш ніж бажана присутність українських журналів, є *Ulrich's Periodicals Directory* (<http://ulrichsweb.com>). Ця реєстраційна БД є джерелом інформації про світовий потік видань для генераторів інших БД, інформаційних служб та бібліотек. При поданні журналом заявки в індекси цитування *Scopus* та *Web of Science (WoS)* експерти використовують дані про журнали саме з *Ulrich's*. Повні дані в *Ulrich's* включають майже 50 елементів (!), а серед ключових характеристик (*Key features*) є наявність веб-сайта. Наведемо тут перелік основних з цих ключових характеристик:

- реєстрація у *Copyright Clearance Center (CCC)*;
- реферування та індексування (*Abstracted or Indexed*);
- веб-сайт журналу (*Website URL*);
- доступність онлайн (*Available Online*);
- відкритий доступ (*Open Access*);
- рецензування журналу (*Refereed/Peer-reviewed*);
- імпаکت-фактор (включення до *Journal Citation Reports*);
- тільки електронна форма (*Electronic-only*).

Сайти журналів, їхня якість та наповнення є визначальними при розгляді заявок журналів експертами міжнародних БД та глобальних індексів цитування. У розумінні експертів сайт є одним з основних джерел інформації про видання та інструментом, який відповідає сучасним вимогам до поширення видання. У системі експертизи оцінюється доступність домашньої сторінки та якість сайту журналу.

У 2015 р. серед 86 наукових журналів НАН України свою особисту інтернет-сторінку мають 43 видання, ще у трьох видань – сторінки на ресурсі Видавничого дому «Патон», у 20 – сторінка на ресурсах закордонних видавців, які здійснюють переклад і перевидання української наукової періодики англійською мовою. Найчастіше при цьому така періодика втрачає національну ідентифікацію: з української наукової періодики стає періодикою зарубіжного видавця. Це призводить до формального погіршення національних показників і, відповідно, шкодить престижу вітчизняної науки.

Підготовка журналів до індексування у міжнародних БД потребує врахування великого переліку вимог, що відносяться до загальних вимог міжнародних стандартів. Спираючись на міжнародні стандарти, кожна окрема БД розробляє власні критерії оцінки та відбору заявлених журналів. Необхідно наголосити на основних критеріях, спільних для багатьох баз, зокрема *Scopus* і *WoS*. До них належать:

- дотримання основних міжнародних видавничих стандартів (*Basic Journal Publishing Standards*);
- наявність англійської бібліографічної інформації (заголовки, авторське резюме, ключові слова);
- наявність та якість авторських резюме англійською мовою (повнота, лаконічність, віддзеркалення вмісту статті, об'єм, мова);
- наявність бібліографічних посилань в романському алфавіті;
- наявність рецензування;
- міжнародний склад редакційної ради/колегії;
- міжнародний склад авторів;
- регулярність та вчасність виходу.

Аналіз академічних наукових видань на предмет наявності в їхній діяльності формальних показників, що притаманні журналам європейських країн, показав:

1. Окремий веб-сайт журналу з певним вмістом, не прив'язаним до інститутського сайту (якщо видавець інститут), у 2015 р. серед 86 журналів НАН України мають 43 видання. Серед цих 43 видань, що мають власний веб-ресурс, англійська сторінка сайту наявна у 34; архів – у 37; закордонні члени редколегії – у 28 видань.

І *Scopus*, і *WoS*, і інші БД вимагають надання журналу повністю зі всіма статтями, в той час як в систему включаються лише метадані та списки літератури. Англійські метадані, принаймні у паперовій версії, надають усі 86 академічних журналів, 10 з них в Україні мають повнотекстові версії англійською мовою (академічні наукові установи видають власними силами). Зарубіжні видавці перекладають і видають англійською мовою ще 21 журнал, два з яких – «Український біохімічний журнал» та «Вестник зоології» –

видаються в електронному вигляді. Ще близько 10 академічних видань розміщують статті англійською мовою на своїх сторінках у відкритому доступі.

Провідні міжнародні БД найохочіше включають журнали, які видають ся англійською мовою, проте ні *Scopus*, ні *Thomson Reuters* не відхиляють іншомовних видань. При поданні заявки редакція україно- чи російськомовного журналу, повинна розуміти, що експертизу проводять англомовні експерти, а інформація, призначена для англомовного користувача, і анотації є єдиним джерелом інформації про зміст статей. Експерти можуть вибачити журналу його локальність, обмеженість авторської та редакторської аудиторії за повноцінну англомовну складову.

Обов'язковою вимогою провідних міжнародних наукометричних баз даних є переклад англійською бібліографічних даних, а також наведення списку літератури латиницею (у романському алфавіті).

2. З 43 академічних видань, які мають власні веб-ресурси, правила для авторів з вимогою оформлення пристатейної бібліографії в романському алфавіті наявні у 19.

Вимога оформлення пристатейної бібліографії в романському алфавіті є вкрай важливою, але, на жаль, дослідники і редколегії журналів не сприймають це всерйоз. Зі слів члена Експертної ради БД *Scopus* О. В. Кириллової (завіддінням ВІНІТІ РАН) [2], у 2008–2013 рр. в *Scopus* було запропоновано понад 300 російських журналів. З них більше 65 % не були прийняті на експертизу. Найбільш часта причина відмови – відсутність пристатейних бібліографічних списків у романському алфавіті.

Отже, з 86 академічних наукових періодичних видань лише в діяльності 11 видань наявні формальні показники, притаманні журналам європейських країн: «Металлофизика и новейшие технологии», «Український фізичний журнал», «Успехи физики металлов», *Functional Materials*, «Енерготехнологии и ресурсосбережение», «Технічна електродинаміка», «Хімія, фізика і технологія поверхні», *Biorpolymers & Cell*, «Вестник зоологии», «Морський екологічний журнал», «Демографія та соціальна економіка».

Оцінюючи академічні журнали в цілому та їх представленість у мережі Інтернет, можна сказати, що відображення академічної періодики ще далеке від того рівня, якого вона заслуговує, щоб бути представленою міжнародному співтовариству, в той час, як вимоги БД щороку стають все більш жорсткими. Віднедавна *Scopus* розпочав переоцінку журналів, що індексуються. Основна увага буде приділена кількості статей, цитувань та самоцитувань у порівнянні з іншими журналами у визначеній галузі.

Причини неналежного представлення академічної періодики полягають у тому, що більша частина провідних видань ще не повністю підготувалася до виконання тих міжнародних видавничих стандартів, які необхідні для включення до глобальних індексів цитування; не мають достатньої інформації

англійською мовою як у самих журналах, так і в Інтернеті; не відповідають мінімальним критеріям баз даних. Редколегії не усвідомлюють повною мірою усієї важливості підготовки своїх видань для міжнародних баз даних, у результаті значна частина фахових журналів й досі не підготовлена та не запропонована до цих баз даних. Процент включення академічних журналів у БД пов'язаний з показниками цитування запропонованих видань, що на пряму залежить від наявності посилань на українські/російські джерела. Відсутність списків літератури в романському алфавіті дає викривлену картину статистики цитування вітчизняних публікацій, що, у свою чергу, призводить до виключно низьких показників.

З огляду на викладене, важливими завданнями для кожного наукового журналу є: підвищення якості відповідно до міжнародних видавничих стандартів; ширше представлення в різних зарубіжних системах, у тому числі у відкритих ресурсах; вивчення та впровадження позитивного досвіду інших неангломовних країн у підготовці якісних журналів і національних аналітичних ресурсів.

Основні причини відмов *Scopus* журналам

До експертизи

Відсутність: пристатейної бібліографії в романському алфавіті; інформації щодо дотримання редакцією етики наукових публікацій; англомовних авторських резюме;

Номер *ISSN* не відповідає даним *ISSN-центру*

Видавнича історія менше двох років

Недотримання графіка виходу у світ

Після експертизи

Вузькі цілі та завдання, які не становлять інтересу для міжнародного співтовариства

Анотації не розкривають зміст статей

Неякісний переклад анотацій англійською

Брак змістовної інформації англійською

Низькі показники цитування журналу та членів редколегії

Локальний характер та рівень статей

Неякісні списки літератури

Неякісний англомовний сайт

Журнал не є науковим (інформаційний, популярний)

Це наблизить нас до спільної мети – виведення українських журналів на новий якісний рівень, який необхідний не лише і не стільки зарубіжному, скільки українському науковому співтовариству.

Список використаних джерел

1. *Мриглод О. І.* Елементи кількісного аналізу наукових періодичних видань // *Наука України у світовому інформаційному просторі / НАН України.* – Вип. 10. – К. : Академперіодика, 2014. – С. 19–28.

2. *Кириллова О. В.* Редакционная подготовка научных журналов по международным стандартам. Рекомендации БД Scopus. – М., 2014. – Ч. 1. – 90 с. (*Діденко Ю.* *Відповідність академічної наукової періодики критеріям міжнародних журналів // Наука України у світовому інформаційному просторі / НАН України.* – Вип. 11. – К. : Академперіодика, 2015. – С. 12–17).